

Sivilombudet
Postboks 3, Sentrum
0101 OSLO

Deres ref.
2021/1174

Vår ref.
14/8887 - SK

Dato
11.03.2022

Sivilombudets besøk til Oslo politidistrikt 11052021-12052021 - besøksrapport

Det vises til Sivilombudets brev 14. desember 2021 og henvisningen her til forebyggingsenhetens rapport om barn i politiarrest og behovet for nasjonale tiltak, sistnevnte oversendt ved ombudets e-post 30. november s.å. Det er bedt om departementets skriftlige redegjørelse for oppfølgingen av flere funn i rapporten innen 1. mars d.å., senere utsatt til til 15. d.m etter anmodning fra departementet.

Spørsmålene besvares i den rekkefølge de er stilt i Sivilombudets brev.

1. Pålitelig nasjonal oversikt over bruk av politiarrest for mindreårige

Politidirektoratet har oppgaven med å sørge for nasjonal statistikk over mindreåriges opphold i politiarrest. For å kunne utarbeide en mer pålitelig statistikk har direktoratet i brev 9. juni 2021 bedt politidistriktene om at de ved rapporteringen gir en beskrivelse av hvert enkelt tilfelle i fritekst. Politidirektoratet vil ved sammenstilling av statistikken gjennomgå og sammenligne innrapporteringen fra politidistriktene, og avstemme med distriktene hvilke tall som skal statistikkføres. Departementet legger til grunn at de nye rutinene vil sikre en mer pålitelig nasjonal statistikk.

2. Tiltak for å sikre god dokumentasjon om barn i politiarrest (pågripelsen og oppholdet)

Sivilombudet påpeker at god dokumentasjon er viktig for å sikre at barns rettigheter og behov ivaretas, og viser til at FNs barnekomité understreker viktigheten av å dokumentere hele arrestforløpet. Departementet er enig i at notoritet er viktig ved alle inngrep, og vil understreke at det i politi og påtalemyndighet er en generelt økende bevissthet om viktigheten av det.

Riksadvokaten har i brev 11. februar d.å. (vedlagt) gitt nye retningslinjer for å sikre nødvendig dokumentasjon knyttet til pågripelser. Påtalemyndighetens konkrete begrunnelse for hvorfor pågrepelse er særlig påkrevd og forholdsmessig, jf. straffeprosessloven § 174, skal heretter fremgå av selve pågripelsesbeslutningen. I retningslinjene understrekes at påtalemyndigheten har plikt til løpende å vurdere og påse at pågripelsen (fortsett) er særlig påkrevd og at arrestoppholdet er forsvarlig og forholdsmessig. Det skal også sikres notoritet over beslutningene.

I henhold til politiets arrestinstruks (rundskriv 2018/011) skal alle relevante opplysninger knyttet til arrestopphold journaliseres på en klar og tydelig måte (instruksen pkt. 4). Politidirektoratet vil gjennomgå denne instruksen og veilederen til den for å se om det er forhold som bør klargjøres eller operasjonaliseres, særlig når det gjelder mindreårige som tas i forvaring og eventuelt settes i arrest. Direktoratet vil også sende en påminnelse til politidistriktene om kravene til journalføring og det særlige behovet for å dokumentere mindreåriges opphold i arrest. Det vil også bli vurdert å tydeliggjøre behovet for tett samarbeid med påtalemyndigheten i oppfølgingen av barn og unge, og å gjennomføre særskilte opplæringstiltak for arrestpersonell.

3. Hvordan departementet vil sikre at politiet har arrestlokaler med egnede alternativer til plassering på glattcelle

I sitt innspill til departementet bemerker Politidirektoratet at oppmerksomheten hittil i stor grad har vært rettet mot å unngå plassering av barn i varetekt og å sørge for raskest mulig overføringer til ordinært fengsel. Det vises til at tallene for innsettelse av barn i arrest de senere år er redusert betydelig.

Det kan opplyses at kravspesifikasjonene for å bygge nye arrester har krav om venterom og egne celler for barn. Celler for barn skal være større og ha andre fasiliteter enn en tradisjonell celle, eksempelvis i form av sengebrisk med sengeklær, vanlig dør, dusj/toalett, TV etc.

I eksisterende lokaler har det tidligere vært kartlagt om det ville kunne gjennomføres fysiske endringer eller ombygninger. Grunnet byggenes beskaffenhet mange steder, vil dette innebære svært store kostnader. På de fleste lokasjoner er det i tillegg få barn som blir plassert på celle. Politidistriktene har, som nevnt, hatt oppmerksomheten rettet mot å redusere antallet mindreårige på celle, i tillegg til å iverksette kompenserende tiltak tilpasset situasjonen når mindreårige unntaksvis plasseres i politiarrest.

Direktoratet vil gå i dialog med Oslo politidistrikt for å finne løsninger i deres lokaler, da dette politidistriktet har et vesentlig høyere antall barn i arrest enn de øvrige politidistriktene.

Departementet anser at dette, sammenholdt med fortsatt oppmerksomhet mot å begrense antall innsettelse av barn til et minimum, rask overføring til varetekt, og kompenserende tiltak i de fåtall tilfeller hvor barn innsettes i arrest, vil føre til at plassering på celle eller i annet låst rom kun skjer når det er tvingende nødvendig.

4. Tiltak for å sikre at mindreårige som pågripes og settes i arrest får tilrettelagt og tilpasset informasjon. Ivaretakelse av barns rett til å bli hørt

Politidirektoratet vil følge opp Sivilombudets anbefalinger om tilpasset skriftlig og muntlig informasjon i forbindelse med mindreåriges arrestopphold. Det er igangsatt et arbeid med å utarbeide en veileder for politiet om møter med barn. Veilederen vil omtale barns grunnleggende rettigheter, herunder retten til medvirkning og til å bli hørt. I dette ligger at barnet må gis informasjon på en måte som barnet forstår, og at politiet må involvere barnet for å sikre at barnets meninger og synspunkter fremkommer. Direktoratet vil også utarbeide informasjonsmaterieil til bruk i politiarrester som er tilpasset barns alder og modenhet. Utkast til tilpasset informasjon vil bli forelagt riksadvokaten, ettersom flere forhold vil berøre også deres ansvarsområde. Det vil ved justering av arrestinstruksen (se pkt. 3 over) vurderes om det er behov for å klargjøre barns rett til å bli hørt.

Om tilpasset informasjon til barn under avhør, opplyser riksadvokaten at det nylig er utarbeidet en nasjonal veileder om avhør av mistenkte barn i alvorlige straffesaker, hvor stor oppmerksomhet er viet nettopp til hvordan barn bør forklares sine rettigheter. Det er også utarbeidet forslag til tilpassede formuleringer. Veilederen, som er utarbeidet av fagpersoner ved Kripos og Politihøgskolen med barnefaglig kompetanse, er tema på politiets årlige opplæring for etterforskere og påtalemyndigheten i politiet. Den nasjonale faggruppen for avhør, som består av representanter fra kompetansemiljøer fra distrikter, særorgan og påtalemyndigheten, har under arbeid retningslinjer for avhør av mistenkte barn og andre sårbare mistenkte. Retningslinjene skal godkjennes av riksadvokaten og Politidirektoratet. Det vil bli vurdert om det er behov for å forelegge utkastet for eksterne aktører, for eksempel Barneombudet, for uttalelse.

Når det gjelder barns rett til å bli hørt ved valg av forsvarer, herunder adgang til å unnlate varsling av verge, vises som beskrevet i omtalen av neste punkt til at reglene om offentlig forsvarer fortsatt ligger til vurdering i departementet.

5. *Tiltak som sikrer at mindreårige som er pågrepet av politiet, ikke avhøres uten bistand av en offentlig oppnevnt forsvarer*

Straffeprosessutvalget foreslo i utredningen NOU: 2016 *Ny straffeprosesslov* flere endringer i straffeprosesslovens regler om offentlig oppnevning av forsvarer, herunder om forsvareroppnevning for mindreårige. Et av endringsforslagene gikk ut på at mistenkte under 18 år *alltid* skal ha offentlig oppnevnt forsvarer når det i saken kan bli spørsmål om å idømme ubetinget fengsel, samfunnsstraff eller ungdomsstraff. Retten til offentlig oppnevnt forsvarer var foreslått å gjelde på ethvert trinn av saken, også i politiavhør under etterforskningen, og ikke bare under hovedforhandlingen slik det er i dag. Utvalget foreslo i tillegg å senke terskelen for oppnevning av offentlig forsvarer i forbindelse med pågrepelse. Forslaget gikk ut på at mindreårige skal få oppnevnt offentlig forsvarer ved pågrepelse straks det er *grunn til å tro* at pågripelsen vil vare utover 12 timer.

Deler av Straffeprosessutvalgets utredning ble fulgt opp av departementet i Prop.146 L (2020-2021) Endringer i straffeprosessloven mv. (aktiv saksstyring mv.), fremmet våren 2021. Denne proposisjonen omfattet imidlertid ikke Straffeprosessutvalgets forslag om utvidelser av retten til offentlig oppnevnt forsvarer. Disse er fortsatt til vurdering i departementet.

Departementet ser at det i lys av den internasjonale utviklingen kan være grunn til å se nærmere på om det er behov for endringer i reglene om offentlig oppnevning av forsvarer for mindreårige. Dette hører naturlig inn i vurderingen av om og eventuelt hvordan de resterende delene av Straffeprosessutvalgets utredning skal følges opp.

Som Sivilombudet nevner så skal forsvarer også oppnevnes der særlige grunner taler for det. Departementet vil påpeke at det har vært en gradvis og økende bevissthet i påtalemyndigheten om retten til forsvarer under avhør generelt, og for mindreårige spesielt. Det er ingen tvil om at det i mer alvorlige saker *skal* oppnevnes forsvarer for en mindreårig i forbindelse med avhør fordi særlige grunner taler for det, jf. straffeprosessloven § 100 annet ledd.

6. *Tiltak som er iverksatt for å sikre at barns særlige menneskerettslige vern mot inngripende maktbruk reflekteres tydeligere i lov- og instruksverk som regulerer politiets bruk av makt*

Sivilombudet setter i brevet spesielt søkelys på barns vern mot inngripende maktbruk, og viser til eksempler hvor inngripende maktmidler er brukt i politiarrest.

Politiets adgang til å bruke makt følger av politiloven og politiinstruksen. Politiet skal så vidt mulig unngå bruk av fysisk makt. Det er ikke særskilte vilkår i regelverket for bruk av makt mot mindreårige, men alder og personlige forhold har stor utvilsomt betydning ved vurderingen av om maktbruk er nødvendig, forholdsmessig og

forsvarlig. Makt overfor mindreårige skal kun benyttes som siste utvei. Departementet forutsetter at politiet følger de instruksjoner som er gitt og at det foretas grundige vurderinger ved bruk av tvang og makt mot barn i politiarrest.

Departementet har i brev 25. juni 2021 til Barneombudet og Nasjonal institusjon for menneskerettigheter (NIM), varslet at det skal foretas en gjennomgang av politiloven og politiets alminnelige tjenesteinstruks. Siktemålet med gjennomgangen er å vurdere en mer presis regulering av maktbruk mot barn som bedre reflekterer en skjerpet forholdsmessighetsvurdering. Det tas sikte på å påbegynne dette arbeidet våren 2022.

En vil knytte enkelte særskilte bemerkninger til bruk av spyttette på barn. Dette er utvilsomt et belastende maktmiddel overfor denne gruppen. Den sittende regjering er kritisk til bruk av dette maktmidlet, særlig ovenfor mindreårige. Samtidig ser man at et forbud er krevende av sikkerhetsmessige årsaker.

Politidirektoratet vil vurdere å utrede bruken av spyttette overfor mindreårige. Som et konkret tiltak har direktoratet bestilt en helsefaglig vurdering av bruk av spyttette og bedt Politihøgskolen om å utarbeide et særskilt opplæringsprogram knyttet til bruken. De helsefaglige vurderingene skal legges til grunn for innholdet i opplæringsprogrammet.

Avslutningsvis understrekes at de tiltakene som er nevnt over som skal følges opp av Politidirektoratet, vil bli fulgt opp i den ordinære styringsdialogen med direktoratet.

Med hilsen

Steffen Evju
kst. ekspedisjonssjef

Birgitte Istad
kst. avdelingsdirektør

Dokumentet er godkjent og sendes uten signatur

vedlegg

Kopi:
Barne- og familiedepartementet
Politidirektoratet
Riksadvokatembetet